

requirit, et omnes interpretes ita semper exposuerunt, et in græco textu præcedentia verba ita ordinantur, et connectuntur sequentibus ut nullum dent locum tergiversationibus. Præterquam quod sola illa verba: *Ut simus in vero Filio ejus*, ad confirmandam veritatem sufficerent, ut statim dicam.

8. Præterea ex Paulo sunt innumera testimonia: illustrissimum est totum caput primum ad Hebræos: sunt etiam optima verba ad Rom. 9: *Qui est super omnia Deus benedictus in sæcula*, loquitur etiam aperte de CHRISTO, quidquid etiam Erasmus tergiversetur, contra expositores omnes. Item ad Titum 2: *Expectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi*. Quæ verba ita etiam dividit Erasmus, ut illam vocem *magnum Deum* referat ad Patrem. Sed contra omnes et ineptissime: non enim expectamus adventum Patris, sed Filii ad judicandum. Ideo enim vocavit Paulus, *adventum gloriæ*, ut significaret se loqui de secundo adventu, de quo Christus dixerat: *Cum venerit Filius hominis in sede majestatis suæ*, etc., Matt. 25. Denique facit illud ejusdem Pauli Act. 20: *Posuit vos Spiritus sanctus regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo*. Deus ergo ipse est, qui sanguine suo Ecclesiam redemit: ille autem est Filius.

9. *Occurritur evasionibus hæreticorum.* — Ad hæc testimonia variis modis conati sunt respondere et antiqui, et novi Ariani. Primo, negando aliqua illorum pertinere ad Scripturam canonicam. Sed neque hoc dicere de omnibus potuerunt, nec de aliquo, sine nova hæresi, præterquam quod hoc modo evertunt omnium auctoritatem, quia non est major ratio admittendi unum, quam alia. Secundo conati sunt ita interpretari, ut in eis, non sit sermo de Filio, sicut in aliquibus attigimus, sed neque hoc etiam ausi sunt dicere de omnibus. Unde etiam Erasmus (qui in hac parte suspectus est) fatetur illa verba Thomæ, Joan. 20: *Dominus meus et Deus meus*, ad Christum esse referenda et probare ejus divinitatem. Et præterea certissimum est, nullum ex dictis testimoniis posse ad aliam personam commode referri. Unde tertio convicti Ariani concedebant, Filium vocari in Scriptura Deum et magnum, et verum, nihilominus tamen dicebant esse æquivoce, vel analogice Deum et inferiorem Patre. Quibus sufficienter respondemus verbis Irenæi, lib. 3, contra hæreses, cap. 6: *Nunquam Dominus, vel Spiritus sanctus, vel Apostoli eum, qui non esset Deus, definitive et*

absolute Deum appellasset. Et sane merito: alias nobis occasionem dedissent et admittendi plures Deos, et tribuendi creaturæ amorem, et adorationem soli supremo Deo debitam. Accedit, quod si talis expositio admittatur, nihil possumus ex Scriptura probare: nec de Patre ipso, quod sit verus Deus.

10. Ultra hæc vero, tribuuntur in Scriptura Christo Domino illa attributa, quæ satis declarant, propriissime vocari Deum summum et per essentiam. Solus enim hic Deus solet in Scriptura *Altissimus* vocari, juxta id Ps. 82: *Tu solus altissimus super omnem terram*, et tamen hæc appellatio Christo tribuitur Lucæ 1. Idem est de illa *Rex regum et Dominus dominantium*, quæ solius summi Dei propria est, ut dicitur 1, ad Tim. 6, et tamen Christus ita appellatur Apoc. 17, et in Epist. Judæ vocatur *Dominator Dominus*. Unde etiam omnipotentia illi tribuitur Joan. 5, et immensitas Baruch 3, et æternitas Joan. 1 et 10, Micheæ 5, et sæpe alias. Ex quo æternitatis attributo sæpe colligunt Patres divinitatem Verbi, vel quia supponunt secundum fidem nullam creaturam esse æternam, vel certe quia loquuntur de æternitate propria et per essentiam, quæ requirit omnimodam immutabilitatem, quæ etiam Filio tribuitur ad Hebr. 1, *ibi, Tu autem idem ipse es*. Ubi etiam dicitur, Filium adorari ab angelis, adoratione utique soli Deo debita, ut ex Ps. 96, etiam colligitur. Alia duo principalia argumenta, quæ sumuntur ex filiatione et ex æqualitate, remittimus in propria loca, infra tractanda.

11. *Ex conciliis probatio.* — Ultimo adjungere possumus definitionem Ecclesiæ, quia ita est frequens, ut uno verbo concludi possit. Nam fere omnes Pontifices antiquiores Concilio Niceno in suis Epistolis decretalibus hanc fidem docuerunt. Quam expressius et proprius ac definitis verbis postea tradidit Concilium Nicenum 1. Quod secuta sunt omnia generalia, usque ad Florentinum et Tridentinum, et ex provincialibus præcipue Toletana, et inter ea maxime sextum, et undecimum, et Bracharense 1, et Hispalense 2. Patres omitto, quia sufficiunt insinuati, et quia passim inveniuntur integra eorum opera ad hanc veritatem confirmandam. Ratio autem hic non est alia, præter eas congruentias, quæ in fine libri primi adductæ sunt. Theologica autem ratio optima sumitur ex mysterio Incarnationis. Nam ut dixit Leo papa, si Redemptor noster non esset verus Deus, non attulisset remedium, perfectum, videlicet et efficax, imo, ut probatiores

theologi volunt, nec potuisset sibi unire hypostatice alienam naturam.

CAPUT IV.

RESPONDETUR ARGUMENTIS HÆRETICORUM CONTRA VERAM FILII DIVINITATEM.

1. Contra demonstratam veritatem Catholicam objiciebant primo Ariani verba illa Joannis 17: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti, Jesum Christum*, et illa 1, ad Tim. 6: *Usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi, quem suis temporibus ostendet beatus et solus potens Rex Regum et Dominus Dominantium*. Ex quibus verbis colligebant, solam personam Patris esse verum Deum.

2. *Particula exclusiva quomodo interpretanda.* — Ad hanc objectionem respondent imprimis omnes antiqui Patres, illam particulam *solum*, poni ad excludendos falsos Deos, non vero ad excludendas alias Trinitatis personas. Ita respondent Athanasius, in illa disputatione cum Ario, et Nazianzenus, orat. 4 de Theologia, Basilius, 4, contra Eunomium, Cyprianus, in exhortatione ad martyres, et cæteri omnes. Hoc autem duplici modo potest verificari. Unus est, ut illa vel similia verba non intelligantur de Patre, sed de tota Trinitate. Hunc exponendi modum indicavit Augustinus, lib. 6, de Trinitate, c. 9, et quadrat optime in posterius testimonium Pauli, tum quia ibi nulla facta erat mentio de Patre: tum etiam quia tota Trinitas suo tempore ostendit Christum in gloria, tota ergo Trinitas est, quæ dicitur *solum Deus potens*. Ad aliud vero testimonium non ita commode aptatur illa expositio, quia illa sunt verba Christi loquentis ad Patrem suum, quæ appellatio est propria Primæ personæ, comparatione Christi.

3. Alio ergo modo intelliguntur similia verba de persona Patris: verificantur autem, quia sensus est, illum esse verum atque unicum Deum. Unde est advertendum, illam particulam *solum*, non esse ibi adverbium, sed nomen, nec conjungi cum subjecto seu pronomine, *te*, sed cum nomine, *Deum*, et ideo in vulgata latina merito interponitur virgula, in græco vero additur articulus $\tau\omicron\upsilon$, ut sensus sit: *Ut cognoscant te, illum solum ac verum Deum*, et ita excluduntur tantum falsi dii, ut citati Patres notarunt. Quia licet Filius et Spiritus sanctus non sint Pater, sunt unicus Deus cum Patre: ac proinde sunt ille solus ac verus Deus, qui est

Pater. Addunt subinde iidem Sancti Patres, ibi potius conjungi Filium cum Patre in illa sola ac vera Deitate, cum additur: *et quem misisti Jesum Christum*. Quod notavit Athanasius, disp. cum Ario in Concilio Niceno, et lib. de Incarnatione Christi, prope finem: insinuat Cyprianus, lib. 2, contra Judæos, quatenus ex hoc loco probat Christi divinitatem. Et Ambrosius, lib. 5, de Fide, cap. 2. Qui adjungit optimam probationem, scilicet, quia Filius est etiam vita æterna (scilicet objectiva), simul cum Patre, ut in eodem loco significatur, et ideo potius inde probatur ejus divinitas. Quod egregie confirmatur ex Epist. 1, Joannis, c. 5, ubi de Filio dicitur: *Hic verus Deus et vita æterna*.

4. Ultimo addit Augustinus 3, libro contra Maximinum, cap. 13, etiamsi de Patre diceretur, ipsum solum esse Deum, particula, *solum*, exclusive sumpta, non propterea fore excludendum Filium aut Spiritum sanctum, quia sub Patre intelligitur Filius, sine quo esse non potest, et consequenter etiam Spiritus, qui est nexus amborum. Insinuans, hic habere locum regulam dialecticorum, exclusivam non excludere concomitantia. Quod tamen magis explicans D. Thomas, 1 part., quæst. 31, art. 4, dicit, illam locutionem esse veram, *si excludat aliud*, non vero, *si excludat alium*. Unde, quia in rigore videtur magis excludere suppositum quam naturam: addit D. Thomas illam locutionem in illa significatione exclusiva non esse usurpandam: sed, ubi inventa fuerit, pie explicandam. Quam doctrinam habet etiam Alensis, 1 part., quæst. 65, memb. 3, Scotus, Durandus et alii in 1, dist. 21.

5. *Particula nemo exponitur.* — Et juxta hæc exponuntur nonnulla alia Scripturæ loca similia vel æquivalentia. Primus est Matth. 11: *Nemo novit Filium, nisi Pater*. Constat enim non excludi Filium a cognitione sui ipsius. Sicut cum additur: *Neque Patrem quis novit, nisi Filius*: non negatur, quin Pater seipsum cognoscat, quod explicare non fuit necesse, quia per se notum erat, ut notavit Augustinus, loco proxime citato, et divus Thomas 4, contra Gentes, capite 8. Alius locus, eodem modo intelligendus est Matth. 24: *De illa hora nemo scit, neque angeli, nisi solus Pater*. Sed in hoc testimonio orta est peculiaris difficultas ex Marco, capite 13, quia expresse addidit illam particulam, *neque Filius*. Sed illa ab aliquibus Patribus exponitur de Filio ut homine. At vero etiam Christus ut homo non potest dici nescire, quia ignoret. Oportet ergo exponere, illud peculiariter dictum esse, quia mysterium illud

ultimi diei, veluti sub secreto sciebat, ut aliis non revelaret. Pater autem ipsi revelaverat, ut late exposui, 3 part., quæst. 10, in commentariis, art. 2. Alius denique locus est Lucæ 18: *Quid me vocas bonum?* (ait Christus) *nemo bonus, nisi solus Deus.* Qui facile exponi poterat dicendo, sermonem esse de Deo ut totam Trinitatem includit, et de bono simpliciter et per essentiam, neque excludi Filium ut Deum, sed solum ratione humanitatis. Sancti vero Patres addiderunt, CHRISTUM non negasse se esse bonum: sed reprehendisse illum, qui se vocaret bonum, cum non confiteretur Deum, per hoc potius insinuans, se esse verum Deum. Ita D. Athanasius supra, et dialogo 1, de Trinit. contra Anomeos. Et optime Ambrosius in eodem locum Lucæ, et lib. de Fide, cap. 1. Alii etiam doctores, Matth. 19, eodem modo exponunt.

6. *Quo sensu Pater dicatur major.*—Secunda objectio principalis sumitur ex verbis Joannis 14. *Pater major me est.* Quæ verba etiam de Filio ut Deo intelligunt multi Patres Græci, Athanasius, oratione 2, contra Arianos, et libro de Synodo Ariminio, Basilius, Nazianzenus et alii. Et ex latinis Hilarius, lib. 5, 6 et 11, de Trinit., qui addit, ita Patrem vocari majorem, ut tamen Filius minor non sit. Unde significat, Christum vocari majorem sola appellatione et juxta humanam quamdam existimationem, qua esse Patrem videtur esse cujusdam majoris auctoritatis. Damascenus vero 1, de Fide, cap. 9, ita correxit locutionem, ut dixerit: *Patrem esse majorem, non natura, vel dignitate, sed tantum origine.* Indicans, esse majorem, nihil aliud esse, quam esse priorem origine, quamvis alii conentur aliter exponere, ut melius referam sequenti libro. Hæc autem a nobis dicta sint propter auctoritatem ditorum Patrum. Nam sensus litteralis est, Christum Dominum id dixisse ratione suæ humanitatis, ut exponunt Ambrosius, lib. 2, de Fide, cap. 4 et lib. 5, cap. 8, Augustinus 1, de Trinit., cap. 7, 11 et 3, contra Maximinum, cap. 24. Idacius, lib. 3, contra Varimandum, et expositores communiter. Et patet ex verbis antecedentibus loquebatur enim Christus de se, ut profecturo ad Patrem: discedebat autem, non in quantum Deus, sed in quantum homo: ergo in illis verbis, quæ proxime subjungit, de se, ut homine locutus est. Ac propterea talis locutio non invenitur de Spiritu sancto, quamvis sit posterior origine, quia nunquam assumptis naturam creatam.

7. Et juxta hunc modum intelligenda sunt

omnia Scripturæ loca, in quibus de Christo Domino quædam prædicantur, quæ illum minorem, vel inferiorem indicant, ut esse obedientem, esse subjectum, etc. De quo attributo olim fuit controversia, quia Ariani contendent, Filium ut Deum esse subjectum. Quod etiam admittit Concilium Sirmiense. Sed illud non est authenticum. Quamvis Hilarius, libro de Synodis, illud pie interpretetur, ut subjectio solum significaret concordiam quasi ex necessitate naturæ: ita enim aliquando sumi vocem illam, dixerunt etiam Theophylactus et Œcumenius, 1, ad Corinth. 15, veritas autem est, subjectionem convenire CHRISTO ut homini, ut latius explicavi, 3 part., quæst. 20, in Commentariis, art. 1 et 2. Cur autem specialiter dicatur Christus futurus subjectus Patri post mundi consummationem 1, ad Cor. 15, tractavi late 2 tom., 3 partis disputatione ultima, sectione ultima.

8. Tertia objectio sit, quia interdum secunda persona dicitur creari in Scriptura Proverbiorum 8: *Dominus creavit me,* etc. Et Ecclesiast. 24: *Qui creavit me, requievit in tabernaculo meo.* Imo additur, *Ab initio, et ante sæcula creata sum.* Quod non potest intelligi de Christo, ut homo est. Et ideo dicitur divina Sapientia, *Primogenita omnis creaturæ.* Quam locutione usurpavit Paulus et tribuit Christo ad Colos. 1.

9. *Christus an et quomodo creatus dicatur.*—Ex his vero locis, primus non habet difficultatem juxta vulgatam lectionem: in qua non legitur *Dominus creavit me,* sed *Dominus possedit me.* Et eodem modo habet Hebræa: significat autem phrasis illa generationem, ut Genes. 4: *Possedi hominem per Deum.* Unde subditur: *Ante omnes colles ego parturiebar.* Atque ita potest ille locus intelligi de Filio, ut Deus est. Nec refert, quod dicatur primogenitus omnis creaturæ: nam imprimis illa ipsa voce non dicitur *factus,* sed *genitus:* *Primo* autem dicitur, solum, quia generatio ejus æternitate antecessit creaturarum productionem, ut exponunt Chrysostomus et Ambrosius, ad Colos. 1, addit etiam D. Thomas 4, contra Gentes, cap. 8, generationem illam solere significari nomine creationis, non quia sit ex nihilo, sed ad significandum, esse sine illa mutatione producentis, vel producti. Quod in quadam Synodo Orientali ita explicatum esse refert Hilarius, libro de Synodis. Nam quia generatio illa æterna non satis explicatur voce generationis, prout est in usu hominum, apud quos et apud omnes creaturas generatio

fit cum mutatione et imperfectione, ideo additur alia vox creationis, ut excludatur illa imperfectio: et ambæ simul jungantur, ut ex utraque sumatur, quod perfectionis est et imperfectiones excludantur, intelligaturque, generationem illam altioris esse rationis.

10. Nihilominus multi Patres illa loca intelligunt de Christo ut homine, quia secundum humanitatem creatus est, et ante omnem creaturam dicitur creatus, seu primogenitus, quia in mente Dei fuit primo intentus et ordinatus. De qua re dixi late in 1. tom., 3 partis, disp. 5, sect. 2, ubi ex multis Conciliis, et Patribus adverti, Christum ut Deum tantum dici unigenitum, ut hominem autem vocari primogenitum creaturæ. Quod etiam notavit Cyrillus, lib. 1, Thesauri, cap. 4.

11. *Constitutiones Apostolicæ.*—Quarto objicitur, quia Verbum est instrumentum, seu minister Patris ad creandum. Quod probant, quia propterea non dicitur Verbum creare, sed Pater creare per Verbum, Joan. 1, ad Hebr. 1, et ad Colos. 1, et 1, Cor. 8. Nonnulli etiam Patres utuntur illo modo loquendi, ut videre licet in Constitutionibus Apostolicis, lib. 5, cap. 19, et in Clemente Alexandrino, Oratione exhortatoria circa principium, Irenæo, lib. 5, Justino, dialogo cum Triphone.

12. *Filium esse creatorem.*—Respondetur, falsum esse assumptum: creat enim Filius, ut prima, et principalis causa simul cum Patre. Quod satis expresse docet Paulus Hebr. 1, de Verbo exponens illa verba: *Et tu Domine in principio terram fundasti. Et opera manuum tuarum sunt celi.* Quæ sine dubio dicta fuerunt de Deo principaliter creante. Et ideo Joan. 5, dicebat Christus. *Quæcumque Pater facit, hæc et Filius similiter facit.* Ubi emphasis habet dictio, *similiter.* Cyrillus etiam lib. 5, Thesauri hoc colligit ex illo Genes. 1: *Faciamus hominem,* etc. Cui consonat illud Proverbiorum 8. *Cum eo eram cuncta componens.* Tandem Augustinus, Tract. 1, in Joann., hoc ipsum convincit ex illis verbis: *Omnia per ipsum facta sunt:* nam si omnia, ergo ipsum non est factum, quia non potuit fieri per se ipsum. Et ne aliquis putaret, esse excipiendum ipsum Verbum: addit Evangelista: *Et sine ipso factum est nihil.* Non est ergo Verbum ex rebus factis, est ergo Deus, non enim datur medium, ut idem Augustinus notavit 1, de Trinitate, cap. 7. Ergo per illud facta sunt omnia, tanquam per Deum, et principalem creatorem.

13. Neque obstat illa particula, *Per,* nam

simpliciter attributa alicui, significare solet habitudinem causæ efficientis principalis, ut 1, Cor. 1 et 9. *Per voluntatem Dei* et passim in Scriptura. Attributa vero Filio in ordine ad Patrem hoc modo: *Pater per Verbum erat,* duobus modis potest exponi. Primus est, Verbum creare per virtutem acceptam a Patre, ac proinde Patrem per Verbum. Non quod Pater per se non creet, sed quia etiam virtutem creandi Verbo suo communicavit. Atque ita exponunt Athanasius, serm. 3, contra Arianos, et Basilius, lib. de Spiritu sancto, cap. 2, et sequentibus. Secundus est ut intelligatur per appropriationem: nam Deus operatur per sapientiam suam: Sapientia autem Verbo appropriatur. Ita Ambrosius, 4 de Fide, cap. 6. Augustinus, 1 de Trinit., cap. 6. Et ad hos sensus accommodanda est similis locutio, quando in aliquo antiquo auctore, et gravi inventa fuerit.

14. *Quid sit Filium accipere a Patre.*—Hinc vero sumitur occasio quintæ objectionis, quia Filius nihil potest, nisi accipiat potestatem a Patre, neque scit, nisi ab eo discat: ita enim loquitur Scriptura Joan. 5 et 15, Matthæi 11, est ergo indigens, atque imperfectus comparatione Patris. Respondent sancti doctores, Filium accipere potestatem a Patre per æternam generationem, et *discere,* in illo nihil aliud esse, quam nasci, quod in eo nullam ponit indigentiam, quia ex æternitate, et omnino necessario totam illam perfectionem accipit, et id, quod accipit, *major omnibus est,* Joann. 10. Quod ita intellexit Ambrosius 3, lib. de Spiritu sancto, cap. 8. Et ideo dicebat ipse Christus Joannes 16 et 7. *Omnia esse sibi tradita a Patre,* scilicet, paternitate excepta, ut supra notatum est, cum Damasceno, lib. 1, de Fide, cap. 8. Atque ita exposuerunt illa loca Augustinus, Chrysostomus et alii expositores in Joannem, et Augustinus 3, contra Maximinum, cap. 24. Unde recte concluditur, in hoc genere dandi, et accipiendi, *non esse beatius dare, quam accipere.*

15. *Ultima objectio.*—Ultimo contra hanc veritatem objectum est, et notatum ab Ariano, quando in Scriptura Pater dicitur Deus, addi in græco articulum emphaticum, illum vero omitti, quando Filius dicitur DEUS. Quod non videtur alia ratione fieri, nisi ut significetur, Patrem esse illum singularem Deum, Filium vero appellari Deum analoga ratione. Assumptum constat ex Joan., 1, et Psalm. 109. Imo etiam observatum est, in his locis Patrem vocari Deum, et Hebraice יהוה Jehova, Filium

autem solum appellari Dominum Hebraice אֲדֹנָי Adonai. Quod etiam notare licet in Paulo fere in omnibus initiis Epistolarum dicente: *Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo.*

16. Respondeo ad priorem partem, falsam esse, et gratis confictam illam interpretationem. Nam et Pater sæpe vocatus Deus sine articulo, ut patet Joan. 1, ibi: *Hoc erat in principio apud Deum, et e contrario aliquando cum Filius dicitur Deus, additur articulus, ut ad Romanos 9. Quid est super omnia Deus benedictus. Quod ergo aliquando omittatur, vel voluntarium est, vel ad vitandam repetitionem, vel certe ad summum in eo significatur ordo originis. Similiter respondetur ad alteram partem etiam nomen Dei, et יהוה Jehova tribui Filio, Ps. 23, ibi: *Dominus virtutum, quod de Christo exponit Dionysius, c. 7, de Cœlesti hierarchia. Illarum ergo vocum diversitas parum refert: nam esse Dominum, scilicet, primum et supremum, non est minus, quam esse Deum. Unde 1, Corinth. 12. Divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus, divisiones operationum sunt, idem autem Deus. Paulus vero in citatis locis, cum gratiam Dei Patris deprecatur, totam Trinitatem invocat, quæ Deus, et Pater noster est: adjungit vero Christum Deum hominem, quia per illum, et propter illum gratia nobis danda est, eumque etiam ut hominem vocat Dominum, non illo supremo dominio, quod habet, ut est Deus, sed per specialem excellentiæ potestatem, ut D. Thomas significavit.**

CAPUT V.

SPIRITUM SANCTUM, TERTIAM TRINITATIS PERSONAM, ESSE VERUM DEUM.

1. *Varii errores.* — Primum referri hic potest, ex Nazianzeno, orat. 5, de Theologia, error Sadducæorum, qui in universum negabant Spiritum aliquid esse. Sed hic error refutatur, 1. p., q. 3, ubi ostenditur, Deum esse Spiritum, imo et inter creaturas dari vero spiritum, demonstratur de angelis, et animabus rationalibus in suis locis. Hinc fuit etiam quædam hæresis, quæ dicebat, Spiritum sanctum esse quidem Spiritum increatum: non tamen esse propriam personam, sed esse Divinitatem ipsam communem Patri, et Filio, nam illa spiritualis, et sancta est: quomodo aliquos esse interpretatos errorem Macedonii, refert Augustinus, de hæ. in 52.

Verumtamen hic error in hoc sensu magis pertinet ad hæresim Sabellii, contra quam ex parte jam dictum est in libro præcedenti, cap. 2, et dicitur in sequenti, cap. 1. Nunc sufficiat illud, 1. Joan. 5: *Tres sunt, qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus.* Nam divinitas non annumeratur duabus personis, tanquam tertia res. Et idem confirmant illa verba Christi Matth. ult. *Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.*

2. *Error Macedonii.* — Fuit ergo quædam hæresis, quæ dicebat Spiritum sanctum esse creaturam, et non Deum: quam dupliciter invenio explicatam. Primo, quod Spiritus sanctus non sit substantia aliqua, sed ipsa dona gratiæ, quæ Deus infundit in cordibus nostris. De his enim donis videtur loqui Paulus, quoties agit de homine spirituali: qui Spiritu Dei movetur. Nam hic Spiritus nihil aliud esse videtur, quam gratia, et dona creata. Unde orare pro nobis dicitur *gemitibus inerrabilibus*, ad Rom. 8. Atque ita refert hunc errorem Athanasius, libro de Communi essentia Patris et Filii. Alius modus, et communior est, Spiritum sanctum quidem, esse substantiam et personam intellectualem, superiorem omnibus angelis, creatam tamen a Patre per Filium, ut foveat, et quasi conservet, et moveat universa juxta illud Gen. 1. *Spiritus Domini ferebatur super aquas:* et ideo aliqui vocabant hunc spiritum, animam Mundi, sicut quidam Philosophi de Deo locuti sunt.

3. Hic error tribuitur Macedonio, nam licet Arius etiam circa personam Spiritus sancti erraverit, tamen Macedonius præcipue defendit hunc errorem, et de Filio non satis constat, quid senserit. Nam Augustinus, dicta hæres. 52, putat, recte sensisse, et ideo Macedonianos vocat Semiarianos, quod etiam indicat Epiphanius, hæres. 74. et Athanasius, in epist. ad Serapionem, ubi ait: *hos hæreticos non fuisse ausos, Verbum vocare creaturam, et Nycephorus, lib. 9, Historiæ, cap. 43, dicit: Vocasse æqualem, et omnino similem.* Theodoretus autem, lib. 4, hæreticarum Fabularum, et lib. 2, Historiæ, cap. 6, dicit: eos nunquam confessos fuisse Filii consubstantialitatem, et Damasus papa in expositione fidei ad Paulinum, dicit, ex Arianis ortos esse, et non impietatem, sed nomen mutasse. Existimo ergo circa utramque personam errasse: tamen circa Filium occulte, et palliatis verbis, circa Spiritum sanctum autem magis aperte: et ideo hunc errorem illis maxime tribui. In quo videtur etiam fuisse

Novatianos, in libro illo de Trinitate attributo Tertulliano, cap. 24. Eundem errorem secutus est Valentinus, ut sumitur ex Athanasio, in epist. ad Serapionem. Denique Abailardus, referente Bernardo, epist. 190, ita circa hoc mysterium erravit, ut Patrem diceret esse omnipotentem, Filium semipotentem, Spiritum autem nullipotentem, scilicet, in opere creationis. Fundamenta aliqua hujus hæresis postea attingemus.

4. *Assertio catholica.* — Veritas catholica est, Spiritum sanctum esse unam ex personis Trinitatis, atque esse verum Deum, quæ quidem assertio quoad priorem ejus partem ponitur contra primum modum explicandi illum errorem. Qui facile refellitur ex illis locis Scripturæ, in quibus Spiritus sanctus a suis donis distinguitur, tanquam causa ab effectu, ad Rom. 3. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis,* et 1, Cor. 12. *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus.* Et ad Galat. 5: *Fructus Spiritus distincte numerantur.* Secundo improbatur idem error, et probatur eadem pars assertionis illis testimoniis, in quibus attributa, et opera intellectualis substantiæ tribuuntur Spiritui sancto. Primo, perfectissima, et divina scientia 1, Cor. 2. *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei, nam quæ sunt hominis (ait Paulus) nemo novit, nisi spiritus hominis: quæ sunt Dei, nemo novit nisi Spiritus Dei.* Deinde libera voluntas 1, Cor. 12: *Dividens singulis, prout vult,* et Joan. 3: *Spiritus ubi vult, spirat.* Quem locum, et moderni multi, et nonnulli etiam ex antiquis Patribus, maxime Græcis, de vento interpretantur. Juxta quam expositionem necesse est, illud verbum, *vult*, improprie, et metaphorice exponere. Sed non indigemus metaphora, cum locus ille propriissime, et accommodatissime possit de Spiritu sancto intelligi, prout Augustinus ibi intellexit. Hilarius, lib. 2, de Trinitate, Ambrosius 2, de Fide, cap. 3, et 3. lib. de Spiritu sancto, capit. 11, Hieronymus, in epist. ad Edibiam, q. 6. Et ex Græcis Nazianzenus, orat. 5, Theologiæ, et Nyssenus, oratione de sancto baptisate, et Basilius, lib. 5, contra Eunomium, circa finem.

5. *Vera Spiritus sancti divinitas ostenditur.* — Altera pars assertionis posita est contra alium modum explicandi illum errorem: nimirum, Spiritum sanctum esse quidem substantiam intellectualem, sed inferiorem Deo. Probamus igitur, esse verum Deum, primo ex appellatione absoluta, et propria Dei, quæ im-

primis ostenditur ex consonantia veteris, et novi Testamenti. Nam in veteri sæpe dicitur Deus loqui per ora Prophetarum. Quod etiam dixit Zacharias Luc. 1: *Benedictus Dominus Deus Israel,* et infra: *Sicut locutus est per os Sanctorum:* et tamen 2. Petri 1, dicitur: *Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Ergo Spiritus sanctus est ille Deus verus, qui per ora Prophetarum loquebatur. Unde etiam Isaias, cap. 6, dicit: *Se audisse vocem Domini Dei loquentis ad se,* et tamen Act. ult. dicitur: *Spiritum sanctum locutum esse ad Isaiam.* Præterea, in eodem loco veteris Testamenti utrumque simul fit, 2. Reg. 23, ait David: *Spiritus Domini locutus est per me:* quod declarans subdit: *Dixit Deus Israel mihi.* Denique similem declarationem habemus in Testamento novo, Act. 5. Nam cum Petrus dixisset ad Ananiam: *Cur mentitus es Spiritui sancto?* subdit: *Non es mentitus hominibus, sed Deo.* Quod autem in his locis sermo sit proprius, et de vero Deo, non eget probatione, nam ex verbis ipsis clare constat, et ex circumstantiis singulorum locorum, et ex omnium Catholicorum intelligentia.

6. *Ex attributis.* — Secundum argumentum principale sumitur ex his attributis et operibus, quæ in Scriptura de Spiritu sancto dicuntur. Ex quibus duo jam exposuimus. Unum est perfecta scientia et comprehensiva Dei, hoc enim significat, *scrutari profunda,* Dei. Alterum est perfecta voluntas, habens talem libertatem in bonis distribuendis, quæ supremum dominium indicat et hæc duo spectant ad actus immanentes. Ex transeuntibus vero primo tribuitur Spiritui sancto creatio, Psalmo 32. *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Secundo attribuitur eidem Spiritui sancto opus sanctificationis, Joelis 2. *Effundam de spiritu meo super omnem carnem.* Quod de Spiritu sancto interpretatur Petrus Act. 2. Et inde recte colligit divinitatem Spiritus sancti Didimus, lib. 1, de Spiritu sancto, et Ambrosius, lib. etiam 1, de Spiritu sancto, cap. 7. Quia Spiritus sanctus effundi dicitur per participationem gratiæ sanctificantis, quæ propria est divinitatis participatio. Unde idem etiam colligitur ex forma baptismi Matth. ult., ubi æque invocatur Spiritus sanctus, quia est principalis causa sanctificationis, quæ in baptismo datur, ut inter alios bene notavit Fulgentius, lib. de Fide ad Donatum, cap. 8. Qui etiam ad objectiones Arianorum in octava dixit: *Si Dominus Spiritum sanctum creaturam vellet intelligi, ne-*